Oponentský posudek na diplomovou práci KAROLÍNY BORSKÉ *Výchova chlapců ve Spartě. Obraz* agoge *v athénské historiografii v kontextu spartsko-athénského soupeření*

Předložená práce se snaží sumarisovat dostupné informace týkající se *agógé*, výchovy spartské mládeže, tyto informace analysovat, zařadit do historického kontextu a poskytnout co možná plastický obraz života a výchovy mládeže ve Spartě. Kandidátka si pro svou diplomovou práci vybrala téma, které se snad na první pohled může zdát snadným – „snadným" proto, že k němu existuje jen dosti omezené množství písemných i jiných pramenů, jejichž zvládnutí nevyžaduje příliš mnoho času. V tom se však skrývá rovněž úskalí zvoleného tématu – dochované informace jsou fragmentární, pocházejí od autorů, kteří spartskou realitu znali pouze částečně a z nichž někteří psali několik set let poté, co Sparta přestala hrát významnější dějinnou roli a popisované instituce zčásti ztratily své opodstatnění, zčásti se možná dokonce transformovaly v něco jiného či úplně zanikly. Kandidátka si je tohoto pramenného problému vědoma, ale vypořádat se s ním se jí podařilo pouze částečně. Dlužno poznamenat, že ne vždy se tak děje její vinou, neboť dochovaný materiál jasné interpretační závěry v mnoha případech neumožňuje.

Kandidátka práci pojala jako svého druhu „průvodce" životem mladého Sparťana a postupuje logicky od narození a domácí výchovy, přes jednotlivé stupně státní výchovy chlapců až do dospělosti a symbolicky končí smrtí spartského bojovníka. Termín *agógé* chápe v širším kontextu jako celoživotní cestu kultivace těla i ducha spartského plnoprávného občana tak, aby se stal platným členem své *polis* a aby mohl být přijat mezi *homoioi*, společenství rovných. Toto pojetí je dle mého názoru správné, byť se nemusí shodovat s terminologií, již jednotliví autoři používají. Zcela správně kandidátka též uvedla, že i ona *agógé* je vlastně termínem pozdějším. V tomto ohledu žádné nedostatky neshledávám, rozdělení práce i objasnění pojmu jsou logické.

Co se týče použitých písemných pramenů, ani zde nelze kandidátce mnoho vytknout – poctivě sebrala a v překladech pročetla valnou většinu relevantního materiálu. Základem jí byly Xenofóntova *Lakedaimónská ústava*, Platónova *Ústava* a *Zákony*, Aristotelova *Athénská ústava* a *Politika* a Plútarchův *Životopis Lykúrgův*. Cituje dále dochované zlomky Aristotelovy *Lakedaimónské ústavy*, dílo Hérodotovo i Thúkýdidovo, Xenofóntova *Hellénika*, Pausániovu *Periégésis* atd. Postrádám snad jen Plútarchova *Moralia*, která sice přinášejí víceméně pouze tytéž informace jako *Životopis Lykúrgův*, avšak vzhledem k tomu, že v nich Plútarchos věnoval celou jednu knihu spartským zvykům, v seznamu použitých pramenů by zmíněna být dle mého názoru měla.[1]

Jiné než literární prameny kandidátka nevyužívá. Vzhledem ke stavu vykopávek v samotné Spartě i k tomu, že při práci s nápisy by kandidátka narazila na stěží překonatelnou jazykovou bariéru, nepovažuji tuto skutečnost za vážnější nedostatek. Vytkl bych ovšem příliš povrchní obrazovou přílohu, která ačkoli ukazuje místa a předměty, jež se skutečnostmi popisovanými v textu souvisejí, netvoří s prací integrální celek a v textu na ni kandidátka neodkazuje.

Jednoznačným positivem předložené práce je použitá odborná literatura. Kandidátka se vzhledem ke svému zaměření soustředila především na francouzskou produkci, která bývá – z jazykových důvodů – v pracích českých studentů často opomíjena. Shromážděný seznam je rozsáhlý a značná část monografií a článků vyšla po roce 1990, či dokonce po roce 2000. Jde tedy o literaturu poměrně novou, která skutečně shrnuje zhruba současný stav zkoumání. Přesto se domnívám, že tento seznam mohla kandidátka rozšířit ještě o časopisecky

[1] *Moralia* jsou dostupná v řecko-anglickém zrcadlovém vydání v knihovně Kabinetu klasických studií: Plutarch's Moralia in Fifteen Volumes, Vol. III, English Translation by Frank Cole Babbitt, Harvard University Press, London 1989[5].

publikované články a recense britského historika Paula Cartledge[2], které lze, podobně jako mnoho dalších, nalézt v digitální databázi JSTOR.

„Sparta je konstrukt," kandidátka v úvodu své práce správně poznamenává. Je to *summa* informací pocházejících z různých dob a od různých autorů, které jen zdánlivě vytvářejí jednotný obraz. Tento obraz se však začne rozpadat v okamžiku, kdy aplikujeme diachronní hledisko. Kandidátka si to uvědomuje, několikrát to výslovně zmíní, ale příliš se podle toho nechová. V práci postrádám důkladnější přehled dějin Sparty a jejího vnitřního uspořádání, včetně pokusu o návrat k původnímu „lykúrgovskému" zřízení v době Kleomena III. a podobného pokusu o návrat v době římské. Převažující absence diachronního pohledu je vůbec největší slabinou předkládané práce. Kandidátka správně tuší, že např. Xenofón a Plútarchos ještě nemusejí podávat obraz téhož, ale ačkoli to několikrát zmíní, sama se od „celistvého" obrazu oprošťuje jen ztěžka.[3]

Z dalších nedostatků jen krátce vytknu tyto: Hovořit v případě Řeků o „bratrovražedném boji" (str. 6) je poněkud přehnané – Řekové spolu navzájem bojovali takřka neustále . Thúkýdidés nezapsal dějiny celých peloponnéských válek (str. 10). Za odvěkého rivala Sparty jsou označeny Athény (str. 15), což je mírně řečeno nepřesné. Athény se, z prostých geografických důvodů, stávají soupeřem Sparty až po řecko-perských válkách. Pokud bychom chtěli hledat skutečného „odvěkého" spartského nepřítele, byl by jím peloponnéský Argos. Když kandidátka hovoří o exposici dětí, klade otázku, zda nebyla tato praxe natolik běžná, že autorům literárních pramenů nestála za zmínku (str. 26). Tato otázka má svoji váhu, ale zároveň s tím se kandidátka dostává na pomezí argumentu *ex silentio* a měla by na to upozornit. Podobný problém spatřuji i na str. 31, pozn. 85 – opět argument *ex silentio*. Nemůže být ono mlčení athénských pramenů o výchově žen mj. důsledkem i toho, že se prameny (zde mám na mysli především Aristotelovu *Lakedaimónskou ústavu*) nedochovaly? Tímto způsobem by bylo možné ještě nějakou dobu pokračovat, ale pro ukázku to myslím postačuje. Obecně by kandidátce při práci s prameny prospěl pečlivější přístup a více metodické skepse.

Po formální a stylistické stránce bych práci vytknul následující: Práce trpí na mnoha místech, především v úvodech ke kapitolám a podkapitolám, přehnaným formalismem. Je jistě dobré jasně si vytknout cíl, ale není třeba tyto pasáže rozvíjet a opakovat (např. str. 21). Tok textu se tím zbytečně brzdí. Na několika místech kandidátka zbytečně opakuje již jednou vyřčené (např. str. 50 – opakování již jednou podané informace o krádeži sýrů). V transkripci řeckých vlastních jmen a slov se kandidátka snaží vycházet z *Encyklopedie antiky*, ale nedaří se jí tento přístup dodržovat. Za nejflagrantnější hrubku považuji přepis jména bohyně Artemis (řec. *Ἄρτεμις*), již kandidátka překřtila na Arthemis, jednou dokonce (zřejmě pod vlivem francouzštiny) na Arthémis (str. 65). I zápis některých dalších slov kolísá – Agésiláos × Agesiláos (str. 28), Ganymédes (str. 54 – *Enc. ant.*: Ganymédés, řec. *Γανυμήδης*) či Hefaistion (str. 55 – *Enc. ant.*: Héfaistión, řec. *Ἡφαιστίων*). Slovo *symposion* je neutrum končící na *-on* a mělo by se podle toho též skloňovat, tedy *symposia, symposiu* atd. (str. 53). Na str. 84 pak kandidátka zaměnila řecký přízvuk za délku – slovo *neoi* (řec. *νέοι*) přepisuje jako *néoi*, což ovšem v češtině není možné. Slovo *hoplíta* se v češtině skloňuje podle vzoru *předseda* (str. 58). Kromě uvedených příkladů se v práci vyskytuje i určité množství dalších chyb a překlepů, ale většina z nich není důležitých. Spíše bych kandidátce vytkl, že na některých místech nedostojí požadavkům kladeným na odborný styl a sklouzává do podivných formulací typu „jistě si vzpomenete" (str. 84), dostává se do vleku francouzštiny („debilní

[2] Paul Cartledge je předním světovým badatelem o starověké Spartě a jeho spisy se považují v tomto oboru za standardní.

[3] Viz např.: Schachter, A., rec.: *Kennel, N. M., The Gymnasium of Virtue. Education and Culture in Ancient Sparta, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1995*, in: History of Education Quarterly, Vol. 37, No. 1, 1997, str. 62–63. Článek je v digitální podobě dostupný v databázi JSTOR po zadání klíčového slova *agoge*.

novorozenec" – str. 28) nebo nelogicky vkládá odstavce („Zatímco Xenofón..." – str. 57). Typografická bolest většiny studentských prací, tedy zaměňování pomlčky– a spojovníku- nechybí ani zde.

Jaké jsou tedy přednosti předložené práce? Kandidátka přečetla a sestavila v zásadě representativní seznam literárních pramenů k tématu spartské *agógé*. Po heuristické stránce jde o práci slušnou. Slabší místa se nacházejí v části interpretační, avšak přesto si některé pasáže zaslouží pochvalu. Zvlášť bych zmínil pozn. 172 na str. 51, kde se kandidátka rozchází s názorem Pierra Bonnechere a logicky správně poukazuje na slabinu jeho argumentace. Jak jsem zmínil výše, dobře a jasně je vysvětlen též pojem samotné *agógé*. Pěkná je rovněž kapitola o *syssítiích*. Na str. 42 pak kandidátka správně konstatuje, že co zajímá moderní historiky, kteří se snaží o jakousi systemisaci spartské výchovy, ještě zdaleka nemuselo zajímat antické autory, z čehož zřejmě zčásti pramení i pojmová různorodost. Práce je logicky a přehledně rozčleněna a přes výše uvedené výhrady se poměrně dobře čte. Pozornost si zaslouží též obsáhlejší závěr, kde se kandidátka pokouší o syntézu a který rovněž patří ke zdařilým pasážím.

Přes všechny uvedené výhrady doporučuji práci Karolíny Borské k obhájení jako práci diplomovou a navrhuji hodnotit ji stupněm *velmi dobře*.

V Praze dne 8. 9. 2009

.....

Mgr. Robert Skopek